

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica X (2016)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.10.19

Halina Pawlak

Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska

Poczucie tożsamości mieszkańców gmin podmiejskich Krakowa i ich obawy wobec ludności napływowej z miasta

Streszczenie

Obszary wiejskie znajdujące się w bliskiej odległości od miasta wyróżniają się zaawansowaniem przemian społeczno-ekonomicznych oraz funkcjonalnych. Produkcja rolnicza jest wypierana przez inne działalności, a jednym z czynników wspomagających rozwój tego obszaru jest napływ mieszkańców z miast. Obszar definiowany jako strefa podmiejska nie jest łatwy do wyznaczenia. W niektórych delimitacjach brane jest pod uwagę jedynie bezpośrednie graniczenie gminy z miastem. Jednak samo to kryterium jest niewystarczające. Natężenie procesów miastotwórczych, oraz zróżnicowanie funkcjonalne gmin ma kluczowe znaczenie zarówno dla kwalifikacji obszaru jako podmiejskiego, jak również wpływa na postawy mieszkańców tych terenów. Przykładem mogą być badania przeprowadzone w dwóch gminach wiejskich: Igołomii-Wawrzeńczyce oraz Mogilanach. Pomimo, że obie gminy bezpośrednio przylegają do granic Krakowa, znacząco różnią się pod względem rozwoju procesów suburbanizacyjnych. Różnice te były znaczącym kryterium różnicującym poczucie tożsamości i postawy mieszkańców wsi względem osób napływowych z miasta.

Sense of identity among Krakow's rural-urban fringe inhabitants and their concerns about newcomers from urban areas

Abstract

Rural areas located within a short distance from the city are characterised by advanced socio-economic and functional changes. On one hand, agricultural production is being displaced by other activities. On the other – the inflow of urban population supports the development of these areas. Delimitation of area defined as rural-urban fringe poses lots of difficulties. Some delimitations allow for only including municipalities bordering the city. However, such criterion seems insufficient. The intensity of urban processes, as well as functional diversity of municipalities are of a key-importance for both classification as rural-urban fringe and shaping attitudes of people inhabiting these areas. The research conducted in two rural municipalities: Igołomia-Wawrzencyce and Mogilany, is a good example. Despite the fact, that both municipalities border with Krakow, they differ much in terms of development of suburbanisation. These differences were significant criterion for differentiating the sense of identity, as well as the attitudes of rural inhabitants toward newcomers from urban areas.

Słowa kluczowe: kontinuum miejsko-wiejskie; poczucie tożsamości; postawy; strefa podmiejska

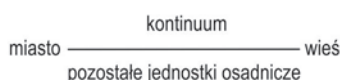
Key words: rural-urban continuum; sense of identity; attitudes; rural-urban fringe

Sugerowana cytacja / Suggested citation: Pawlak, H. (2016). Poczucie tożsamości mieszkańców gmin podmiejskich Krakowa i ich obawy wobec ludności napływowej z miasta. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*. DOI 10.24917/20845456.10.19

Wstęp

Przemiany funkcjonalne obszarów wiejskich są najbardziej widoczne na terenach przylegających lub położonych w bliskiej odległości od dużego miasta. Często to położenie jest jednym z głównych czynników aktywizującym tereny podmiejskie, które zmieniają swój charakter z typowo wiejskich na quasi miejskie. Dlatego coraz częściej oprócz podziału administracyjnego na miasto i wieś, bierze się pod uwagę położenie i interakcję obszarów wiejskich z sąsiadującymi obszarami miejskimi, a zasięg oddziaływania miasta wyznacza strefę zwaną strefą podmiejską.

Granice strefy podmiejskiej nie są jednoznaczne i trudne do wyznaczenia. Obserwowana jest raczej pewna ciągłość, która dotyczy form przestrzennych, a także procesów w nich przebiegających, określana jako kontinuum miejsko-wiejskie (Gonda-Soroczyńska, 2009). Koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego powstała dla nauk socjologicznych w celu zróżnicowania społeczności zamieszkującej na styku miasta i wsi (Falkowski, Brodowski, 2008). Mowa jest więc o dwóch ujęciach tej koncepcji. Pierwsza wskazuje na występowanie krańcowych odmiennie form osadniczych (miasto-wieś), pomiędzy którymi znajdują się jednostki osadnicze o charakterze przejściowym. Charakteryzują się one zarówno cechami wiejskimi, jak i miejskimi, mającymi różny stopień natężenia. Tak sprecyzowana koncepcja wymaga dokładnego zdefiniowania, co rozumie się pod pojęciem miasta i wsi. Wówczas pojęciem kontinuum określa się te jednostki osadnicze, które nie odpowiadają definicji ani miasta, ani wsi (Chojnicki, Czyż, 1989), (ryc. 1).

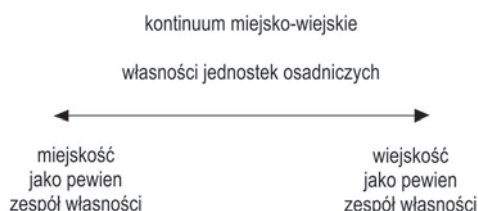
Ryc. 1. Pojęcie kontinuum, jako jednostek osadniczych o charakterze przejściowym

Źródło: Chojnicki, Czyż, 1989

Drugie ujęcie definiuje kontinuum jako ciąg jednostek osadniczych różniących się występowaniem i nasileniem cech charakterystycznych dla miasta lub wsi (ryc. 2). Kontinuum jest wówczas pewną skalą, wskazującą na nasilenie miejskości lub wiejskości. W przypadku wzrostu cech miejskich następuje spadek własności wiejskich i odwrotnie. Względny charakter skali powoduje, że nie ma konieczności definiowania modeli miasta i wsi (Chojnicki, Czyż, 1989).

Stosując te ujęcia kontinuum do strefy podmiejskiej można określić, że pierwsze odpowiada strefie podmiejskiej pod względem przestrzennym, natomiast drugie funkcjonalnym (Falkowski, 2009).

Obszary wiejskie w strefie podmiejskiej znacząco różnią się od terenów położonych w dalszej odległości od miasta, gdzie funkcja rolnicza w dalszym ciągu

Ryc. 2. Kontinuum, jako skala o krańcach miejskości i wiejskości

Źródło: Chojnicki, Czyż, 1989

ma kluczowe znaczenie. Miasto wywierając wpływ na wielofunkcyjny rozwój tych obszarów, powoduje, że charakteryzują się one dużą dynamiką zmian. Dochodzi do koncentracji i wzrostu liczby ludności, najczęściej poprzez napływ imigrantów z miast, często osób młodych, dobrze wykształconych, zmienia się więc struktura zawodowa ludności. W ujęciu przestrzennym obszary wiejskie strefy podmiejskiej ulegają procesom urbanizacji, grunty rolnicze przekształcane są pod budownictwo mieszkaniowe i przemysłowo-usługowe. Zmienia się forma zabudowy, powstają osiedla domów jednorodzinnych lub też nowa zabudowa powstaje wśród tradycyjnej zabudowy. W wyniku tego miejscowości nadal posiadają status wsi, ale tracą znamiona tradycyjnie pojmowanej wiejskości. Wraz z oddalaniem się od miasta, formy miejsko-wiejskiego zagospodarowania przenikają się, a w strefie peryferyjnego oddziaływania miast coraz więcej jest elementów wiejskich.

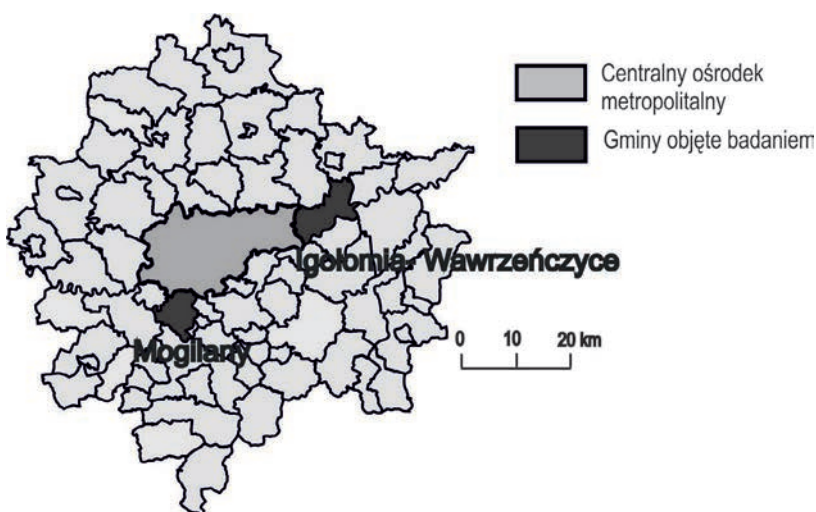
Należy pamiętać, że zależność miasto-wieś ma charakter dwukierunkowy, a zmiany zachodzące w strefie podmiejskiej silnie oddziałują na mieszkańców obszarów wiejskich tej strefy. Miasto wpływa na przekształcenia funkcjonalne wsi, ale też mieszkańcy wsi wykorzystują położenie względem miasta i wprowadzają zmiany w sposobie życia, podnoszą kwalifikacje. Dla rdzennych mieszkańców terenów podmiejskich odczuwalne stają się powiązania gospodarcze, infrastrukturalne, jakie niesie bliskie położenie miasta. Wzrasta poziom życia rodzin, co wiąże się z dostępnością do miejsc pracy poza rolnictwem, ułatwieniami komunikacyjnymi, lepszym dostępem do informacji. Otwierają się nowe możliwości rozwoju gospodarczego, np. nowe miejsca pracy, nowe działalności usługowe, pojawiają się inwestorzy, którzy pobudzają inicjatywy lokalne (Heffner, 2007). Wydaje się więc, że dla ludności obszarów wiejskich znajdujących się w strefie oddziaływania miasta jest to szansa poprawy poziomu i jakości życia. Miasto daje bowiem dostęp do miejsc pracy, opieki zdrowotnej, usług, szkolnictwa, a dla rolników jest rynkiem zbytu.

W niniejszej pracy przedstawiono badania dotyczące poczucia tożsamości mieszkańców wsi gmin podmiejskich względem swojego miejsca zamieszkania. Zwrócono także uwagę na postawy mieszkańców względem ludności napływowej z miast. Postawy te przedstawiają stopień akceptacji zmian, jakie wiążą się z osiedlaniem się tej ludności, a w sposób pośredni wskazują na to, czy mieszkańcy zauważają przemiany, jakie dokonują się na ich obszarze pod wpływem rozwoju miasta.

Celem pracy jest wskazanie na ile bezpośrednie sąsiedztwo badanych gmin z Krakowem oddziałuje na postawy i obawy mieszkańców gmin, czy to raczej inne czynniki, takie rozwój funkcji pozarolniczych, stopień rozwoju i okres trwania procesów miastotwórczych mają znaczący wpływ.

Obszar badań i charakterystyka respondentów

Charakterystyczne dla strefy podmiejskiej przeobrażenia zaobserwować można w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym. Badaniami objęto dwie gminy wiejskie należące do strefy podmiejskiej, których granice przylegają bezpośrednio do Krakowa (ryc. 1). Zasięg położenia strefy podmiejskiej przyjęto na podstawie delimitacji przeprowadzonej przez Zborowskiego i in. (2010). Położenie względem Krakowa było jednym z kryteriów wyboru gmin do badań. Uwzględniono również poziom rozwoju procesów urbanizacji, stopień rozwoju rolniczego, a także dojazdy do pracy. W strefie podmiejskiej gminy Igołomia-Wawrzeńczyce oraz Mogilany charakteryzowały się największym zróżnicowaniem wybranych czynników.

Ryc. 3. Położenie gmin przyjętych do badań w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zborowski i in., 2010

W pracy wykorzystano dane pochodzące z badań ankietowych przeprowadzonych metodą kwestionariusza ankiety. Badaniem objęto mieszkańców wsi, a więc osoby mieszkające od urodzenia lub takie, które przeprowadziły się z innej wsi do badanej miejscowości. W badaniach nie uczestniczyły osoby, które przeprowadziły się z miasta. Wywiady przeprowadzano od lipca do września 2012 roku. Brało w nich udział 426 mieszkańców gmin Igołomia-Wawrzeńczyce i Mogilany. Ponad 85,5% badanych z gminy Igołomia-Wawrzeńczyce to osoby zamieszkałe na terenie danej miejscowości od urodzenia lub ponad 30 lat, w gminie Mogilany takich respondentów było 73%. Pozostali respondenci to osoby napływowe z terenów wiejskich, najczęściej położonych w tej samej gminie.

Stopień oceny przez respondentów zmian na obszarach wiejskich badano przy pomocy skali Likerta. Skala Likerta zastosowana w kwestionariuszu ankiety zawierała następujące warianty odpowiedzi: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie, zdecydowanie nie, trudno powiedzieć. Dla potrzeb niniejszego artykułu zsumowano odpowiedzi w trzy warianty: tak, nie, trudno powiedzieć.

Charakterystyka badanych gmin

Na podstawie danych demograficznych i ekonomicznych można stwierdzić, że gminy w sposób znaczący różnią się od siebie. Właściwie jedyną cechą wspólną jest fakt, że zarówno gmina Igołomia-Wawrzeńczyce jak i Mogilany bezpośrednio graniczą z Krakowem. Igołomia-Wawrzeńczyce jest położona na wschód od Krakowa. Odległość od wsi będącej siedzibą gminy do centrum miasta wynosi aż 27 km, granica z miastem przebiega bowiem przy najdalej położonej od centrum miasta dzielnicy Nowa Huta. To położenie nie sprzyja podnoszeniu atrakcyjności obszaru, zważywszy na fakt bliskiego sąsiedztwa z dużym zakładem przemysłowym, tj. ArcelorMittal Poland. Na terenie gminy nie kursują linie autobusów Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Krakowie (MPK), połączenia z Krakowem zapewniają tylko prywatni przewoźnicy.

Gmina Mogilany znajduje się na południe od miasta (14 km od centrum). Jest dobrze skomunikowana z Krakowem poprzez linie prywatnych przewoźników oraz 5 linii autobusowych MPK dotowanych przez gminę i jedną linię MPK przejeżdżającą przez jej teren w kierunku Skawiny.

Przedstawione gminy znacząco różnią się w aspekcie demograficznym (tab. 1). Gminę Mogilany zamieszkuje prawie dwa razy więcej osób niż drugą badaną gminę. Obszar gminy charakteryzuje się wysoką dynamiką zmian liczby ludności, a porównanie danych z dłuższego przedziału czasowego wskazuje, że proces ten utrzymuje się od wielu lat. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce dynamika zmian liczby ludności jest niewielka, zarówno w ostatnim badanym dziesięcioleciu, jak i w latach 1995–2012. Średni przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w latach 2003–2012 jest dla obu gmin dodatni, jednak w przypadku gminy Igołomia-Wawrzeńczyce jest on bardzo mały. Współczynnik salda migracji również jest w obu gminach dodatni, przy czym dane dla gminy Mogilany wskazują, że poziom napływu jest wysoki. Można więc wnioskować, że na rzeczywisty przyrost ludności w gminie Mogilany wpływ mają przede wszystkim migracje ludności. W gminie tej występuje głównie napływ ludności z miasta, która stanowiła ponad 80% przybywających w latach 2002–2012. Od roku 1990 wśród migrantów do gminy Mogilany prawie 60% stanowili mieszkańcy Krakowa. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce przybywający z miast stanowili 64%, a napływający z Krakowa 45%.

Tab. 1. Charakterystyka badanych gmin pod względem demograficznym

Wyszczególnienie	Igołomia-Wawrzeńczyce	Mogilany
Liczba ludności w gminie w 2012 roku	7751	12912
Liczba ludności na km ² w 2012 roku	123	296
Dynamika zmian liczby ludności (rok 2002=100)	101,30	124,60
Dynamika zmian liczby ludności (rok 1995=100)	102,20	136,70
Średni przyrost naturalny w latach 2003–2012 na 1000 mieszkańców	0,04	3,18
Współczynnik salda migracji, średnia z lat 2003–2012 na 1000 mieszkańców	0,39	16,18
Udział ludności napływowej z miasta do ogółu napływów w latach 2002–2012 (%)	64,40	81,40

Udział ludności napływowej z Krakowa w ogólnej liczbie napływów w latach 1990–2012 ¹⁾	44,70	59,00
Odległość w linii prostej od centrum Krakowa do centrum wsi będącej siedzibą gminy (km) ²⁾	27,00	14,00

Źródło: BDL GUS 2012, ¹⁾ Kurek, Gałka, Wójtowicz, 2014, ²⁾ www.dystans.org, 2015

Sytuacja gospodarcza badanych gmin przedstawia się następująco. Igołomia-Wawrzeńczyce jest gminą o dużym udziale użytków rolnych w stosunku do powierzchni gminy, wskaźnik ten wynosi 92%, w gminie Mogilany jest to 75%. Stopień użytkowania gruntów rolnych odzwierciedlają dane dotyczące liczby złożonych wniosków o dopłaty bezpośrednie oraz powierzchni gruntów, na jaką beneficjenci wnioskowali o te dopłaty (tab. 2). W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce znacząca ilość użytków rolnych w 2012 roku była zgłoszona jako wykorzystana do produkcji rolniczej – 73% powierzchni gruntów klasyfikowanych jako rolnicze, a liczba producentów rolnych korzystających z dopłat wynosiła 1251 osób. W przypadku gminy Mogilany wnioskowało 218 beneficjentów o 19% użytków rolnych. Przedstawione dane charakteryzują więc gminę Igołomia-Wawrzeńczyce jako obszar o silnej funkcji rolniczej. Obszar ten znany jest głównie z produkcji warzywniczej o wieloletniej tradycji. W gminie Mogilany działalność rolnicza ma znikome znaczenie, biorąc pod uwagę inne formy działalności. Duży udział w tej gminie mają osoby prowadzące działalność gospodarczą, głównie w branży usługowej, handlowej, transportowej, remontowo-budowlanej i gastronomii. W 2012 roku liczba podmiotów na 1000 mieszkańców wynosiła ponad 1200, w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce było ponad 650. Rodzaj i skala prowadzonej działalności przekłada się na dochody własne gminy, które w przeliczeniu na mieszkańca są w Mogilanach dwa razy większe niż w Igołomii-Wawrzeńczyce. Interesująco przedstawia się sytuacja dotycząca bezrobotnych zarejestrowanych w obu gminach. Niski udział takich mieszkańców w Igołomii-Wawrzeńczyce może być spowodowany tzw. ukrytym bezrobociem występującym wśród ludności wiejskiej posiadającej gospodarstwa rolne.

Tab. 2. Struktura gospodarcza badanych gmin w 2012 roku

Wyszczególnienie	Igołomia-Wawrzeńczyce	Mogilany
Udział użytków rolnych w stosunku do powierzchni gminy w %	92,0	75,0
Dochody własne gminy na mieszkańca (zł)	872,0	1571,0
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	658,0	1217,0
Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w %	3,5	6,3
Liczba złożonych wniosków o dopłaty obszarowe w ARiMR w 2012 roku ¹⁾	1251,0	218,0
Powierzchnia użytków rolnych wnioskowana do dopłat bezpośrednich (ha) ¹⁾	4215,0	617,0
Udział powierzchni wnioskowanej w użytkach rolnych ogółem w %	72,9	18,8

Źródło: BDL GUS 2012, ¹⁾ Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Krakowie

Analiza wyników badań

Pojęcie tożsamości terytorialnej najczęściej definiuje się jako identyfikowanie się człowieka z pewnym obszarem, przestrzenią (Szczepański, 2004). Poprzez tę więź wytwarza się relacja człowieka z miejscem zamieszkania (Szkurłat, 2004), określana także jako ta część świadomości, która odnosi się do poczucia odrębności własnego obszaru, regionu, a w konsekwencji również własnej grupy społeczno-terytorialnej, czy grupy regionalnej (Rykiel, 1999). Poczucie tożsamości człowieka z miejscem zamieszkania może być kształtowane przez wiele czynników zależnych od samego człowieka oraz zależnych od otoczenia.

Podczas badań zadano respondentom szereg pytań mających wskazać na ile są oni związani ze swoim miejscem zamieszkania, czy wiążą przyszłość swoich dzieci z tą miejscowością, oraz na ile chcą mieć wpływ na to, co ważnego dzieje się w ich miejscowości (tab. 3).

W przypadku obu badanych gmin respondenci wskazali na dużą więź ze swoim miejscem zamieszkania. Na pytanie „Czy czuje się Pani/Pan związana/związany ze swoim miejscem zamieszkania?” twierdząco odpowiedziało 92% badanych mieszkańców w obu gminach. Tak dużej ilości odpowiedzi twierdzących nie odnotowano w stosunku do żadnego z pozostałych pytań. Odnosząc się do kwestii związania przyszłości dzieci z obecnym miejscem zamieszkania, pozytywnych odpowiedzi w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce było znacznie mniej (62%) niż w gminie Mogilany (71%). Natomiast w obu gminach był wysoki odsetek osób o niesprecyzowanych poglądach (22%). Poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania badano również zadając pytanie dotyczące skłonności do migracji do miasta. Migracja miałaby dotyczyć respondenta, a także jego dzieci. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce 14% osób wyraziło chęć zamieszkania w mieście, tyle samo chciałoby, aby ich dzieci przeprowadziły się do miasta. Aż ponad 1/3 respondentów nie miała sprecyzowanego zdania co do osiedlenia się ich dzieci w mieście. Na taką postawę może wpływać utrzymywanie się dużej grupy respondentów z tej gminy z produkcji warzywniczej. Działalność ta charakteryzuje się dużą niestabilnością oraz ciężkimi warunkami pracy. To może wzbudzać niepewność, czy pozostanie dzieci w tej miejscowości zapewni im miejsca pracy w innych branżach.

Mieszkańcy gminy Mogilany są mniej skłonni przeprowadzić się do miasta. Taką decyzję mogłoby podjąć 7% badanych, jeszcze mniej osób, bo tylko 5% chciałoby, aby ich dzieci zamieszkały w mieście. Na takie stanowisko może mieć wpływ fakt, że gmina ta przejęła cechy i funkcje charakterystyczne dla miasta i może być utożsamiana bardziej z funkcjami miejskimi niż typowo wiejskimi. Jednocześnie dobra komunikacja z Krakowem, daje możliwości dojazdu do pracy bez zmiany miejsca zamieszkania. Ludność gminy jest także świadkiem nasilających się procesów migracji z miasta do wsi, może więc wysnuwać wnioski, że ta gmina ma lepszy potencjał do zamieszkania niż miasto.

Interesująco przedstawia się rozkład mieszkańców deklarujących udział w ważnych dla miejscowości wydarzeniach. Wyniki w badanych gminach znacząco się różnią. W gminie Mogilany spotkać można znacznie więcej osób biorących udział w życiu społecznym wsi – 58%, niż w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce – 40%.

Tab. 3. Poczucie tożsamości mieszkańców gmin przyjętych do badań (%)

Pytanie ankietowe:	Igołomia-Wawrzeńczyce			Mogilany		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Czy czuje się Pani/Pan związana/związany ze swoim miejscem zamieszkania?	91,8	4,8	3,4	92,2	5,5	2,3
Czy chciałaby Pani/Pan, żeby Pani/Pana dzieci w przyszłości mieszkały w tej miejscowości?	66,1	15,8	22,0	71,6	4,8	22,4
Czy chciałaby Pani/Pan zamieszkać w mieście?	14,0	79,2	6,8	6,8	85,8	7,3
Czy chciałaby Pani/Pan, aby Pani/Pana dzieci zamieszkały w mieście?	14,5	49,4	36,0	4,9	71,4	23,8
Czy bierze Pani/Pan udział w ważnych dla miejscowości wydarzeniach?	39,6	59,9	0,5	58,4	35,2	6,4

Źródło: badania własne

Postawa to zachowanie się człowieka względem przedmiotów świata zewnętrznego, w tym przedmiotów społecznych. Zawiera wiedzę, przekonania, przypuszczenia, ocenę, stereotypy związane z danym przedmiotem. Jest także odzwierciedleniem poglądów człowieka na dany temat. Poglądy te mogą być własne lub przyjęte od innych, często wraz z oceną o danym poglądzie. Ocena ta jest bardzo subiektywna, często oparta na doświadczeniu pojedynczej osoby (Leśniak-Moczuk, Moczuk, 2002).

Badania postaw mieszkańców wsi odnosiły się do osób napływających z Krakowa lub innego miasta o charakterze metropolitalnym. Mieszkańcy wyrażali postawę wobec stylu, sposobu życia, wartości, upodobań, jakie wnoszą mieszkańcy miast na obszary wiejskie. Pytania dotyczyły także obaw, co do przyniesionych przez mieszkańców wzorców życia, które mogą mieć wpływ na zanik tradycji i kultury regionu, czy też mogą spowodować rozpad więzi społecznych, a także wpłynąć na zachowania młodzieży.

Pierwsze pytanie miało wskazać na postawy ludności wiejskiej wobec osób napływowych z miasta (tab. 4). Na pytanie: „Czy obawia się Pani/Pan osób napływowych z miasta?” w obu gminach znacząca większość badanych nie miała negatywnych odczuć w stosunku do napływających z miast, szczególnie w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce, gdzie takich osób było 85%, w gminie Mogilany – 79%. Inaczej mieszkańcy odpowiadali na pytanie, które wskazywało na bezpośredni kontakt z imigrantami z miasta: „Czy spotkał(a) się Pani/Pan z odczuciem, że nowi mieszkańcy uważają się za osoby «lepsze»?”. W obu gminach wzrasta dwukrotnie w stosunku do poprzedniego pytania liczba osób odpowiadających twierdząco. W przypadku gminy Mogilany jest to aż 34% respondentów, w drugiej badanej gminie: 17%. Wpływ na tak dużą liczbę odpowiedzi twierdzących w gminie Mogilany może mieć fakt, że mieszkańcy tej gminy znacznie częściej mają kontakt z osobami napływowymi z miasta niż społeczność w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce. Jest to bowiem gmina o wysokim natężeniu migracji utrzymującym się w ostatnich 10 lat, gdzie wśród napływających

przeważają mieszkańcy z miast. Zatem obawy lokalnej społeczności nie wynikają tylko z wyobrażeń czy uprzedzeń, ale z realnych kontaktów z nowymi sąsiadami.

O postawy ludności wiejskiej wobec napływających z miasta, a także ich zgodę lub brak na posiadanie sąsiadów migrujących z miasta pytano w sposób pośredni poprzez zadanie pytania: „Czy sprzedałaby Pani/Pan działkę budowlaną osobie pochodzącej z miasta?”. Znaczenie tego pytania może potęgować fakt, że mieszkańcy wsi, szczególnie z terenu Polski Południowej znani są z silnego przywiązania do ziemi. Swoją „ojcowiznę”, niechętnie sprzedają, najczęściej przekazują grunty z pokolenia na pokolenie. Pomimo pejoratywnych odczuć dużej grupy mieszkańców gminy Mogilany związanych z migrantami z miasta, 75% respondentów sprzedałoby grunty budowlane osobom napływającym. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce takich osób jest mniej (67%), pomimo, że mieszkańcy tej gminy częściej wskazywali na pozytywne doświadczenia z napływowymi. Taka ich postawa może mieć związek z działalnością rolniczą prowadzoną na obszarze gminy i znaczeniem gruntów dla tej działalności.

Kolejne pytanie dawało mieszkańcom wsi możliwość odpowiedzi dotyczącej oceny stopnia integracji imigrantów z ich nowym miejscem zamieszkania. Respondenci gminy Mogilany rzadziej wskazywali na chęć integracji nowych mieszkańców z ich środowiskiem, 24% uważało, że występowało takie zjawisko. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce takich osób było 31%. Odczucia względem zachowania osób napływowych mogą wynikać z pewnej specyfiki obu tych gmin. Charakter wiejski gminy Mogilany uległ znacznym przekształceniom funkcjonalno-przestrzennym. Intensywny napływ ludności miejskiej, której zaspokajanie potrzeb w nowym miejscu zamieszkania ogranicza się do funkcji mieszkaniowej, potęguje odczucie wśród rdzennych mieszkańców braku chęci integracji napływowych z nowym miejscem zamieszkania.

Zachowania i więzi społeczne, a także przywiązanie do tradycji i obyczajów różnią obszary wiejskie od miejskich. Mieszkańcy wsi bardziej pielęgnują kontakty sąsiedzkie, są mocno związani z tradycjami świątecznymi, znają i kultywują obyczaje i kulturę swojego miejsca zamieszkania. Dlatego też osiedlanie się osób napływowych z miasta może rodzić wśród mieszkańców wsi obawy, że dotychczasowy charakter życia będzie wypierany przez styl życia miejskiego. Zapytano więc respondentów, czy obawiają się, że napływ ludności spowoduje rozpad więzi społecznych w tej miejscowości. W obu gminach znaczącą grupę stanowili respondenci o niezdecydowanych poglądach (około 23%). Natomiast w gminie Mogilany 14% osób wskazywało na występowanie zależności pomiędzy napływem ludności z miast a rozpadem więzi społecznych. W gminie Igołomia-Wawrzeńczyce tak odpowiadający respondenci stanowili 9%.

Zapytano się także o to, czy napływ osób spoza miejscowości spowoduje, że zaniknie tradycja i kultura wsi. W przypadku obu gmin odsetek osób odpowiadających twierdząco był taki sam – ponad 11% ogółu respondentów. Różnice pojawiły się przy stwierdzeniu „trudno powiedzieć”, gdyż w gminie Mogilany udział tak odpowiadających był dwa razy większy (30%) niż w gminie Igołomia-Wawrzeńczyce (15%).

Przeobrażenia zachodzące na obszarach wiejskich mogą odzwierciedlać zmiany w stylu życia i zachowaniu młodzieży. Jest to bowiem grupa najbardziej podatna na nowości, poszukującą nowego stylu życia, mająca tendencję do negacji ogólnie przyjętych wartości. Obserwacja zachowań młodzieży może w sposób pośredni wskazać

na ile odległość od miasta jest czynnikiem wpływającym na intensywność zmian. Zapytano więc mieszkańców badanych gmin czy dostrzegają wpływ Krakowa na sposób zachowania się młodzieży w danej miejscowości. W przypadku gminy Mogilany, prawie $\frac{3}{4}$ respondentów odpowiedziało twierdząco. Wpływ miasta na wzorce zachowania młodzieży zauważyli także mieszkańcy gminy Igołomia-Wawrzeńczyce, którzy stanowili 60% ogółu badanych w tej gminie respondentów.

Obszary wiejskie postrzegane są jako miejsce bardziej bezpieczne niż miasta. Potwierdzają to badania CBOS, z których wynika, że mieszkańcy wsi czują się bardziej bezpieczni niż mieszkańcy miast (*Polacy...*, 2015). Zapytano więc respondentów na ile położenie względem miasta wzbudza w nich poczucie zagrożenia wynikające z możliwości rozprzestrzeniania się negatywnych zachowań częściej spotykanych w mieście niż na wsi. Najwięcej obaw mieli mieszkańcy gminy Igołomia-Wawrzeńczyce – 44%, w gminie Mogilany twierdząco odpowiedziało 33%. Respondenci z tej gminy mają więcej kontaktów z miastem, mogą więc ocenić na ile wzrost przestępczości może być realnym zagrożeniem, dla mieszkańców gminy Igołomia-Wawrzeńczyce obawy mogą być oparte na przekazach i wyobrażeniach o potencjalnych zagrożeniach.

Tab. 4. Postawy mieszkańców badanych gmin wobec osób napływowych z miasta (%)

Pytanie ankietowe:	Igołomia-Wawrzeńczyce			Mogilany		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Czy obawia się Pani/Pan osób napływowych z miasta?	8,7	84,5	6,8	15,1	78,5	6,4
Czy spotkał(a) się Pani/Pan z odczuciem, że nowi mieszkańcy uważają się za osoby „lepsze”?	16,9	73,4	9,7	33,8	53,9	12,3
Czy sprzedałaby Pani/Pan działkę budowlaną osobie pochodzącej z miasta?	66,7	18,8	14,5	74,9	11,9	13,2
Czy nowi mieszkańcy chcą się integrować i utożsamiać z tą miejscowością?	30,9	32,4	36,7	24,2	51,6	24,2
Czy obawia się Pani/Pan, że napływ ludności spowoduje rozpad więzi społecznych w tej miejscowości?	9,2	67,1	23,7	14,2	63,0	22,8
Czy napływ osób spoza miejscowości spowoduje, że zaniknie tradycja i kultura wsi?	11,1	73,9	15,0	11,9	58,0	30,1
Czy dostrzega Pani/Pan wpływ Krakowa na wzorce zachowania młodzieży w Pani/Pana miejscowości?	59,4	27,5	13,0	72,1	14,6	13,2
Czy obawia się Pani/Pan wzrostu przestępczości?	43,5	55,6	1,0	32,9	58,4	8,7

Źródło: badania własne

Podsumowanie

Wyniki badań dotyczące poczucia tożsamości mieszkańców względem miejsca zamieszkania oraz ich obaw względem osób napływowych z miasta nie wskazują, aby położenie względem miasta miało wpływ na postawy mieszkańców. Różnice w poglądach respondentów badanych gmin mają inne podłoże.

Analiza danych statystycznych dotyczących przemian demograficznych i procesów gospodarczych wskazuje, że gmina Mogilany stała się gminą znacznie bardziej przyciągającą mieszkańców z miast niż gmina Igołomia-Wawrzeńczyce. Natężenie przemian społeczno-gospodarczych znalazło swoje odzwierciedlenie w funkcjach pełnionych przez gminy. W Igołomii-Wawrzeńczyce utrzymał się wysoki udział produkcji rolniczej, w Mogilanach ma ona marginalny charakter. Te przemiany znajdują odzwierciedlenie w wynikach badań.

Mimo, że poczucie tożsamości było bardzo silne w obu gminach, to mieszkańcy gminy Igołomia-Wawrzeńczyce byli bardziej skłonni do zmiany miejsca zamieszkania. Dotyczyło to zarówno samych respondentów, jak i ich dzieci. Mniej byli także zainteresowani uczestnictwem w ważnych dla wsi wydarzeniach. Mieszkańcy gminy Mogilany zaprezentowali przeciwstawne postawy. To w tej gminie było najwięcej odpowiedzi wskazujących na niechęć do migracji do miasta dotyczącą zarówno respondentów, jak i ich dzieci.

Pytania dotyczące obaw mieszkańców wobec osób napływowych z miasta były również mocno zróżnicowane. W gminie Mogilany, gdzie zjawisko napływu ludności z miast obserwowane jest od wielu lat, respondenci wskazywali na duże obawy wobec imigrantów z miasta, mieli także więcej negatywnych doświadczeń w bezpośrednich kontaktach. Z ich doświadczeń wynika, że napływowi z miasta mniej się integrują z nowym miejscem zamieszkania. Mieszkańcy gminy Mogilany częściej zwracali uwagę na wpływ miasta na zachowania młodzieży. Natomiast w obu gminach podobnie mieszkańcy odnoszą się do wpływu wzorców miejskich na zanik tradycji i kultury regionu.

Można więc powiedzieć, że odpowiedzi mieszkańców gminy Mogilany wynikały z wielu interakcji z ludnością napływową z miast i wiedzy o zmianach, jakie dokonują się w społecznościach wiejskich pod wpływem przemian spowodowanych napływem tej ludności. Dla mieszkańców gminy Igołomia-Wawrzeńczyce niektóre odczucia oparte są o wyobrażenia, stereotypy, a nie realne zachowania. Jednocześnie mniejsze tempo przemian funkcjonalnych tej gminy może być podstawą do opinii, że niektóre przemiany społeczne jeszcze tego terenu nie dotyczą.

Literatura

- CBOS (2015). *Polacy o bezpieczeństwie w kraju i miejscu zamieszkania. Komunikat badań*. 65/2015, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_065_15.PDF
- Chojnicki, Z., Czyż, T. (1989). Charakterystyka małych miast regionu poznańskiego a koncepcja kontinuum miejsko-wiejskiego. W: P. Korceli, A. Gawryszewski (red.), *Współczesne przemiany regionalnych systemów osadniczych w Polsce*. Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 152, 139–157.

- Falkowski, J. (2009). Zagospodarowanie podmiejskiej przestrzeni geograficznej w Polsce. W: I. Jażewicz (red.), *Współczesne problemy przemian strukturalnych przestrzeni geograficznej*. Słupsk: Akademia Pomorska, 217–232.
- Gonda-Soroczyńska, E. (2009). Przemiany strefy podmiejskiej Wrocławia w ostatnim dziesięcioleciu. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, Zeszyty Naukowe*, 2009/4, 149–165.
- Kurek, S., Gałka, J., Wójtowicz, M. (2014). *Wpływ suburbanizacji na przemiany wybranych struktur demograficznych i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.
- Leśniak-Moczuk, K., Moczuk, E. (2002). *Podstawy socjologii i psychologii społecznej*. Przemysł-Rzeszów: Wydawnictwo WSAiZ.
- Rykiel, Z. (1999). Przemiany struktury społeczno-przestrzennej miasta polskiego a świadomość terytorialna jego mieszkańców. *Prace Geograficzne IG i PZ PAN*, 170.
- Szczepański, M.S. (2004). Regional identity. Within the sphere of basic concepts and research methodology. W: W. Łukowski (red.), *Tożsamość regionów w Polsce w przestrzeni europejskiej*. Katowice: Wydawnictwo UŚ, 6–12.
- Szkuřat, E. (2004). *Więzi terytorialne młodzieży z miastem. Uwarunkowania, przemiany*. Rozprawy Habilitacyjne Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Zborowski, A., Chaberko, T., Grad, N., Kretowicz, P. (2010). Delimitacja Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego W: *Badanie funkcji, potencjału oraz trendów rozwojowych miast w województwie małopolskim*. Kraków: Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 517–543.

Notka biograficzna o autorze: jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół zagadnień związanych z procesami suburbanizacji i ich wpływem na obszary wiejskie terenów podmiejskich.

Biographical note of author: her research interests concentrate around the issue of suburbanisation processes and their impact on rural areas of rural-urban fringe.

Halina Pawlak, mgr
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Geografii Ludności, Osadnictwa i Rolnictwa
ul. Gronostajowa 7
30-387 Kraków
halina.pawlak@uj.edu.pl